

KANCELARIA SENATU

BIURO ANALIZ, DOKUMENTACJI I KORESPONDENCJI

Warszawa, dnia 9 listopada 2017 r.

BADK/DPK-133-61/17 JK

P9-38/17

Nr: 33023	Data wpływu petycji 22 września 2017 r.
	Data sporządzenia informacji o petycji 8 listopada 2017 r.

WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA

TEMAT

DOSTOSOWANIE PRZEPISÓW O GWARANCJACH WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA DO WYMOGÓW KONSTYTUCJI RP

WNOSZĄCY PETYCJE: petycja zbiorowa

Fundacja SPES, reprezentowana przez Pana Michała Drozdka.

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą dotyczącą zmiany art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1987 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, w celu dostosowania jej postanowień do wymogów określonych w art. 53 ust. 1 Konstytucji RP.

UZASADNIENIE WNOSZĄCYCH PETYCJE:

Fundacja postuluje zmianę art. 3 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania poprzez uchylenie ust. 2, co – w jej opinii – spowoduje dostosowanie przepisów ustawy do wymogów art. 53 ust. 1 Konstytucji RP stanowiącego, iż „każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”. Fundacja podkreśla, że Konstytucja RP wyznacza minimalny standard przestrzegania praw człowieka, który jest wiążący dla ustawodawcy. Mimo to, w obowiązującym porządku prawnym funkcjonuje przepis, który „stanowi ponure dziedzictwo okresu komunistycznego ingerując w istotę wolności sumienia”.

Kwestionowany przez Fundację art. 3 ust. 2 omawianej ustawy „zakazuje zgłaszania sprzeciwu sumienia” stwierdzając, że „korzystanie z wolności sumienia i wyznania nie może prowadzić do uchylania się od wykonywania obowiązków publicznych nałożonych przez ustawy”. Zdaniem Fundacji, przepis ten „stoi w rażącej sprzeczności z rozumieniem wolności sumienia przyjętym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego” (przytoczono orzeczenie z 15 stycznia 1991 r., sygn. akt U 8/90 i wyrok z 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14¹).

Fundacja jest zdania, że wolność sumienia to prawo postępowania zgodnie z własnym sumieniem i prawo powstrzymywania się od działań sprzecznych z nim.

Autorzy petycji oczekują od ustawodawcy – po upływie dwu lat od wydania wyroku przez Trybunał Konstytucyjny – podjęcia wnioskowanych działań legislacyjnych. W opinii Fundacji, uchylenie ust. 2 w art. 3 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania byłoby pożądanym krokiem dostosowującym jej przepisy nie tylko do wymogów art. 53 ust. 1 Konstytucji RP, ale również do przepisów art. 9 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i art. 18 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Bowiern „prawo podmiotowe do sprzeciwu sumienia wypływa wprost z wolności sumienia gwarantowanej przez Konstytucję, zaś ustawodawca może ograniczać to prawo tylko wyjątkowo”.

¹ W pakiecie dołączone są informacje dotyczące orzeczenia i wyroku TK, na które powołuje się Fundacja, w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy i prawa do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem (zabiegu przerywania ciąży).

STAN PRAWNY:

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) w art. 25 ust. 2 stanowi, iż władze publiczne zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela – jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych (art. 30).

Wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw (art. 31).

Art. 53 ust. 1 stanowi, iż każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru i jej uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie (ust. 2). Wolność ta może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób (ust. 5). Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania (ust. 7).

Na straży wolności oraz praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych, stoi Rzecznik Praw Obywatelskich. Zakres i sposób działania Rzecznika określa ustawa (art. 208). RPO corocznie informuje Sejm i Senat o swojej działalności oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela (art. 212).

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2017 r., poz. 1153) w preambule m.in. stwierdza, że Sejm RP uchwalił ustawę kierując się zasadami zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Akcie Końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o wyeliminowaniu wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji z powodów religijnych lub przekonań.

Ustawa w art. 1 stanowi, iż Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu obywatelowi

wolność sumienia i wyznania, co obejmuje swobodę wyboru religii lub przekonań oraz wyrażania ich indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie. W art. 2 wymienia się podstawowe działania, które można podejmować korzystając z wolności sumienia i wyznania.

Uzewewnętrznianie indywidualnie lub zbiorowo swojej religii lub przekonań może podlegać jedynie ograniczeniom ustawowym koniecznym do ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób (art. 3 ust. 1). W kwestionowanym przez Fundację ust. 2 stwierdza się, że korzystanie z wolności sumienia i wyznania nie może prowadzić do uchylania się od wykonywania obowiązków publicznych nałożonych przez ustawy.

Ze względu na przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne obywatele mogą występować o przeznaczenie do służby zastępczej na zasadach i w trybie określonych w ustawie z 28 listopada 2003 r. o służbie zastępczej (art. 3 ust. 3).

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) w art. 9 definiuje wolność myśli, sumienia i wyznania: „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne (ust. 1).

Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób (ust. 2)”.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977r. Nr 38, poz.167 zał.) w art. 18 ust. 1 stanowi: „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

Nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru (ust. 2).

Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne dla ochrony

bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób (ust. 3).

Państwa Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami (ust. 4)”.
Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14,

analizował prawo lekarza do odmowy wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z sumieniem – zabiegu przerwania ciąży. Trybunał stwierdził m.in., że obowiązujące przepisy ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry w zakresie, w jakim nakładają na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z sumieniem świadczenia zdrowotnego i wskazania realnych możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, jest niezgodny z art. 53 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

DZIAŁANIA POWIĄZANE:

Sejm: interpelacja nr 1337 z 13 czerwca 2017 r. w sprawie klauzuli sumienia w aptekach. Autorzy interpelacji pytali ministra zdrowia, czy w projektowanych zmianach Prawa farmaceutycznego uznającego petycję Stowarzyszenia Farmaceutów Katolickich Polski, która zwiera klauzulę sumienia przy wydawaniu leków klientom aptek – rząd przychylił się do propozycji objęcia klauzulą sumienia polskich farmaceutów. Czy klauzula sumienia zastosowana w odniesieniu do aptek będzie oznaczać, że farmaceuta może nie wydać potrzebującemu leku?

W odpowiedzi Ministerstwa Zdrowia z 29 sierpnia 2017 r. wskazano, że w ustawie Prawo farmaceutyczne brak jest regulacji podobnej do tej znajdującej się w art. 39 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry, umożliwiającej odmowę sprzedaży produktu leczniczego z powołaniem się na względy sumienia. Żaden przepis prawa nie zezwala na ograniczenie asortymentu aptek w zakresie produktów leczniczych, leków aptecznych, leków recepturowych, wyrobów medycznych i innych artykułów. Farmaceuta ma możliwość odmowy realizacji recepty lub wydania leku, jedynie w sytuacjach budzących wątpliwości lub podejrzenia co do ich legalności lub bezpieczeństwa. Wszystkie działania podejmowane przez aptekarza powinny być czynione z myślą o dobru pacjenta.

INFORMACJE DODATKOWE:

Komentarz do art. 31 i art. 53 Konstytucji RP prof. dr. hab. Wiesława Skrzydło – autora licznych monografii i podręczników z zakresu prawa konstytucyjnego, redaktora i współautora wielu prac zbiorowych.

Komentarz do art. 31: „Tak jak Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela na czoło

swych postanowień wysuwała zasadę wolności, tak też art. 31 czyni ją pierwszoplanową kategorią rozdziału II. Wolność człowieka jest zatem wartością, która została poddana ochronie prawnej, stąd każdy jest zobowiązany szanować wolność i prawa innych osób. Z tego wynika zakaz zmuszania kogokolwiek do działań, których prawo, jako podstawowy regulator stosunków społecznych, mu nie nakazuje. Oznacza to wolność działania człowieka wszędzie tam, gdzie prawo nie wprowadza zakazów. Jest to całkowite odwrócenie sytuacji istniejącej w odniesieniu do państwa i jego organów. Organ państwa działa tam, gdzie został do tego przez prawo uprawniony, i działa z powołaniem się na podstawę prawną. Obywatel zaś może działać wszędzie tam, gdzie ustawa nie wprowadziła zakazów, nie zabroniła mu działania.

Stanowienie samych zakazów prawnych, a więc ustalanie granic wolności jednostki jeszcze kwestii nie rozwiązuje do końca i nie zabezpiecza wolności działania jednostki. W państwach prawo stanowią wszak różne organy, wydając akty prawne zajmujące różne miejsca w hierarchii norm prawnych. Zabezpieczając sferę wolności człowieka, Konstytucja stanowi, że ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych praw i wolności „mogą być ustanowione tylko w ustawie”. Mogą zatem być tylko dziełem ciała przedstawicielskiego pochodzącego z wyborów powszechnych. Tylko Sejm i Senat są władne ograniczenia te wprowadzać, nadając im formę ustawy, a więc aktu prawnego parlamentu, uchwalanego w szczególnym trybie i zajmującego wysokie miejsce (tuż po Konstytucji) w systemie źródeł prawa w państwie. W sferę tę nie mogą zatem wkraczać – jako prawodawcy – organy władzy wykonawczej, co w państwach totalitarnych jest częstym zjawiskiem.

Obok przedstawionego zastrzeżenia, dotyczącego prawa wkraczania w sferę wolności i praw jednostki, wprowadza Konstytucja dalsze obostrzenia. Wspomniane ograniczenia w zakresie korzystania z praw i wolności mogą być wprowadzane ustawowo tylko wówczas, gdy są konieczne w demokratycznym państwie w celu: a) zapewnienia jego bezpieczeństwa (stąd ograniczenia te są dopuszczalne w pewnych granicach w przypadku wprowadzenia stanów nadzwyczajnych) lub porządku publicznego, b) ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, c) ochrony wolności i praw innych osób.

Generalną zasadą w tej dziedzinie, wyraźnie przez Konstytucję podkreśloną, jest to, iż wymienione ograniczenia nie mogą naruszać istoty wolności i praw. Konstytucja, ustanawiając tę ważną zasadę dotyczącą wolności, jednocześnie określa jej gwarancje i granice oraz warunki stosowania niezbędnych jej ograniczeń”.

Komentarz do art. 53: „Stosunki między państwem a różnymi związkami wyznaniowymi zostały określone w art. 25, a więc ujęto je w rozdziale określającym zasady

ustrojowe państwa. Poza tą generalnie określoną kwestią pozostają jeszcze ważne sprawy dotyczące wolności jednostki w zakresie przekonań religijnych i światopoglądowych. Stąd potrzeba stworzenia art. 53 dotyczącego wolności sumienia i wyznania.

Wolność religii to wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego uznania. (...) Wspomniana wolność ma także drugą stronę – wolność sumienia, której Konstytucja już nie definiuje, nie określa jej przejawów, a także nie ustala gwarancji jej przestrzegania. Ma ona wprawdzie w Polsce węższy zakres podmiotowy, skoro olbrzymia większość Polaków deklaruje się jako wierzący. Niemniej poszanowanie praw także mniejszości wymaga podobnego potraktowania również wolności ludzi niewierzących, czego Konstytucja nie czyni w stopniu zadowalającym. Wolność sumienia zaś to możliwość przyjęcia innego światopoglądu niż religijny.

Wolność sumienia i wyznania ma swoje konsekwencje także w dziedzinie wychowania dzieci, daje ona bowiem rodzicom prawo do ich wychowywania zgodnie ze swymi przekonaniami, jednakże przy uwzględnianiu także wyboru dziecka. Konstytucja gwarantuje także dzieciom korzystanie z nauki religii w szkole.

Konstytucja przewiduje możliwość ograniczenia uzewnętrzniania religii, ale tylko w drodze ustawy i wyłącznie z ważnych powodów, do których zalicza: a) konieczność ochrony bezpieczeństwa państwa, b) ochronę porządku publicznego, c) ochronę zdrowia i moralności, d) wolności i prawa innych osób.

Istotną gwarancję w tej dziedzinie stanowi konstytucyjnie wprowadzony zakaz wymogu ujawniania przez obywateli swego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Mamy tu więc do czynienia z nowym ujęciem tej kwestii, która doczekała się rozwinięcia na skalę, jakiej dotąd żadna polska konstytucja nie wprowadzała. Jest to bowiem kwestia szczególnie ważna z uwagi na poszanowanie wolności, praw i uczuć ludzi wierzących, niezależnie od ich przynależności do określonego związku wyznaniowego, jak też ludzi niewierzących, o których prawach Konstytucja wspomina w bardziej powściągliwy sposób”.

OPRACOWAŁA

Jolanta Krynicka

WICEDYREKTOR

Danuta Antoszkiewicz